

Per aspera – cesty žen vědou

Per aspera – Women's journey through science

Jana Žďárská

Fyzikální ústav AV ČR, Na Slovance 2, 182 00 Praha 8; zdarskaj@fzu.cz

Dne 3. února 2026 proběhl v sále Adély Kochanovské v budově Solid Fyzikálního ústavu AV ČR slavnostní večer v rámci oslav Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě. Svůj vhléd do této problematiky a zároveň svoje zkušenosti z funkcí předsedkyň AV zde představily profesorky Helena Illnerová a Eva Zažímalová. V rámci slavnostního večera proběhl i křest knihy *Neviditelné ženy ve vědě* vědecké novinářky a spisovatelky Pavly Hubákové.

V úterý 3. února 2026 ožil na Fyzikálním ústavu sál Adély Kochanovské plakáty hlásajícími příchozím, že právě dnes bude v těchto prostorách probíhat oslava Mezinárodního dne žen a dívek ve vědě. Tento svátek připadá na 11. února a v prosinci 2015 ho vyhlásilo Valné shromáždění Organizace spojených národů. Svátek má připomínat důležitou roli žen ve vědeckém světě a napomáhat k jejich zapojení do výzkumné práce.

Z plakátu na nás přes propast téměř několika století vlídně shlížela první profesionální vědkyně a astronomka Caroline Herschelová. Pokud bych měla být přesná, pohlížela sice do dalekohledu, ale při dobré vůli by se dalo říct, že na nás přichází občas jedním okem „mrkla“ na důkaz toho, že ona, průkopnice zapojení žen do vědy, ví, o jak náročný úkol jde. Pokud bychom nahlédli do historických pramenů, zjistili bychom, jak moc složitá byla právě její cesta vědou v období, kdy badatelé bývali téměř výhradně muži. Caroline nejprve pouze pomáhala svému bratroví Williamovi Herschelovi, ale později se do pozorování astronomických objektů statečně zapojila sama a svými objevy několika nebeských objektů se nesmazatelně zapsala do dějin astronomie.

Slavnostní večer nesl název *Per aspera – cesty žen vědou* a uspořádal ho Fyzikální ústav AV ČR ve spolupráci s Ústavem organické chemie a biochemie AV ČR. V úvodu setkání promluvil ředitel Fyzikálního ústavu RNDr. Michael Prouza, Ph.D., který podotkl, že v současné době se počet vědkyň ve všech fyzikálních oborech již utěšeně blíží k jedné třetině.

Obr. 2 Zleva: profesorka Eva Zažímalová, česká biochemička, profesorka Helena Illnerová, česká fyzioložka a biochemička. Foto: Tomáš Belloň / IOCB Prague

Název *Per aspera* – tedy přes překážky – byl skutečně zvolen výstižně a dokládala to také slova pozvaných vědkyň. O tom, že v profesní badatelské kariéře žen¹ překážky skutečně jsou, ale dají se i úspěšně překonávat, hovořily Helena Illnerová i Eva Zažímalová². Je třeba říct, že z jejich slov číselka nejen nezlozná vůle prosadit se ve vědeckém světě, ale i obrovské nadšení pro vědu samotnou. Už jen z nadšeného tónu hlasu obou žen bylo možno usuzovat, že věda je jejich obrovskou vášní a že do ní dávají téměř celé své srdce.

Profesorka Helena Illnerová, česká fyzioložka a biochemička, která působila jako předsedkyně Akademie věd (AV) od 27. března roku 2001 do 24. března roku 2005, připomněla: „Byla to doba, kdy bylo cíleně snižováno financování AV, rušily se jednotlivé ústavy a člověk se snažil vytahovat z těchto ústavů doslova jako jednotlivé rozinky vědce, kteří za to stáli, aby jim pomohl najít místo v některém z jiných ústavů. Toto období jsem prožívala velice vážně. Jednalo se o dobu, kdy byl rozpočet pro AV věd snížen o polovinu, což si málokdo reálně dokáže představit. Situace byla víc než nejistá a já jsem každý večer zjišťovala, co řekl který ministr či předseda vlády a na čem s AV jsme. Dennodenně jsem přemýšlela, zda AV vůbec vydrží a přežije toto období. Zároveň jsem věděla, že jsem poměrně limitovaná tím, že nejsem ve straně. To byla moje volba. A že jsem limi-

PER ASPERA

Cesty žen vědou

Program večera

- Rozhovor s Helenou Illnerovou a Evou Zažímalovou
- Violoncello duo Pech & Pražák
- Vystoupení Terezy Roessel z vědecké soutěže Falling Walls
- Křest knihy *Neviditelné ženy ve vědě* s autorkou Pavlou Hubákovou

3. 2. 2026, 17:30
sál Adély Kochanovské, FZU AV ČR
Pod Vodárenskou věží 3, Praha 8

Obr. 1 *Per aspera* – cesta žen vědou a tvář první profesionální vědkyně a astronomky Caroline Herschelové.

- 1 J. Žďárská: Ženy mezi vědou a rodinou. *Čs. čas. fyz.* **73**, 429 (2023).
- 2 J. Žďárská: Otěže vědy třímá žena. *Čs. čas. fyz.* **69**, 375 (2019).

tovaná, protože mám část rodiny v Americe – to byla zase jejich volba. Ale nikdy mě nenapadlo, že budu limitovaná také jako žena... Jednalo se o období po sametové revoluci a já jsem se stala vedoucí našeho výzkumného oddělení. To jsem se setkala i s určitým nesouhlasem některých ze svých kolegů, kteří se obávali, že jim budu velet. Tehdy to vyřešili tak, že mi do docházkové knihy napsali, že když jim chci zadat práci, mám jim to napsat tam. Uvědomila jsem si, že jim možná nebude příjemné, když jim budu říkat, co mají dělat. Ale rychle jsme si to vyjasnili. A co mi tato funkce dala? Určitě skvělou možnost nahlédnout z mého užšího profesního zaměření do dalších vědeckých oborů a sledovat jejich činnost.“

Profesorka Eva Zažimalová, česká biochemička, působila na postu předsedkyně AV v období od 25. března roku 2017 do 24. března roku 2025: „Moje práce pro AV byla velmi zajímavá – jak směrem dovnitř, tak směrem ven. Bylo velmi inspirativní setkávat se s vědci z různých oborů a vidět, jak AV pracuje. Mít možnost opravdu poznat nejrůznější obory, sledovat způsob myšlení či metody výzkumu v nich. To bylo nadmíru obohacující a za to jsem velmi vděčná. Při pohledu z AV ven bych ráda zmínila dva postřehy. Prvním z nich byla jednání s politiky, ze kterých jsem byla často frustrovaná. Snad to bylo i tím, že jsem do funkce předsedkyně AV nastupovala politikou nepolíbená. Musím říct, že to byl pád z velké výšky rovnou na zem a do studené vody, protože málokterý politik mluvil konzistentně a držel slovo, aniž by mu šlo o něco jiného, než aby byl při volbách znovu zvolen. Toto bylo pro mě velké zklamání a situace byla nakonec vždycky taková, že přes veškerá ujišťování vše dopadlo jako vždycky – tedy že AV musela neustále bojovat o svoji rozpočtovou kapitolu, mít obavy o to, aby v té rozpočtové kapitole byly nějaké peníze a byl to stále nekončící boj. A zmínila bych ještě jednu perličku pro pobavení – byla jsem došla překvapená, kolik mi začalo chodit dopisů od různých vědeckých snílků a pseudovynálezců. Měla jsem na tyto dopisy tzv. zlatý šanon, kam jsem si tyto návrhy a vynálezy ukládala. Například mi jednou v poště přišla tlustá složka, v níž pán pomocí různých technických výkresů vysvětloval, jak se dá obejít Archimédův zákon. A jiný zase napsal dlouhou stať na téma, jak se generuje časoprostor. A můj vztah s mužskými kolegy? Zmínila bych jeden velmi pozitivní – to když bylo jednomu z mých dětí na začátku 90. let diagnostikováno vážné onemocnění. Tehdy jsem dostala od ředitele ústavu zcela výjimečnou možnost pracovat z domova. Dvě třetiny pracovní doby jsem doma připravovala experimenty a psala protokoly a publikace, do práce jsem chodila jen provádět samotné experimenty.

Obr. 3 Tereza Roesel představila v rámci soutěže Falling Walls svůj vědecký výzkum. Foto: Kateřina Navarová

Obr. 4 Knihu *Neviditelné ženy ve vědě* slavnostně pokřtil ředitel Fyzikálního ústavu Michael Prouza. Foto: Tomáš Belloň / IOCB Prague

Kdyby mi to tehdy ředitel – a byl to muž – nepovolil, nebyla bych dnes tam, kde jsem,“ vysvětlovala Eva Zažimalová.

Obě vědkyně shodně hovořily o tom, že zásadním tématem v rámci uplatnění žen a obecně mladých rodičů ve vědě je především sladění práce a rodiny, ať už o rodinu a děti pečuje žena, nebo muž. Po diskusi o náročném tématu příjemně pohladily sluchové ústrojí návštěvníků tóny i osobitý přednes hudebního tělesa *Violoncello duo Pech & Pražák*.

Následně vystoupila vědkyně Ing. Tereza Roesel, Ph.D., postdoktorandka Fyzikálního ústavu, Sekce optiky, která ve třech minutách představila svůj vědecký program a výzkum v rámci vědecké soutěže Falling Walls. Tereza Roesel zároveň hovořila i o svých mateřských a rodinných povinnostech. Zmínila i svoji maličkou dcerku, a protože téma žen ve vědě silně rezonovalo sálem, dostalo se jí otázky, jak by se cítila, pokud by v budoucnu její dcera toužila působit ve vědě a jaké doporučení by jí dala. „Dceři se snažíme dát svobodu být kýmkoliv, kým sama chce být,“ vysvětluje Tereza Roesel. „A pokud by si zvolila cestu vědkyně, poradila bych jí hlavně, aby se nebála a šla za tím, co jí baví a zajímá. Myslím, že nejdůležitější je mít odvalu dělat to, co člověka skutečně naplňuje.“

Součástí večera byl také slavnostní křest knihy *Neviditelné ženy ve vědě* vědecké novinářky a spisovatelky Pavly Hubálkové. Kniha prostřednictvím rozhovorů s dvanácti špičkovými vědkyněmi napříč obory ukazuje, že neexistuje jediný „správný“ typ vědkyně ani univerzální cesta k vědecké kariéře. Jmenovanou publikaci poté společně s autorkou slavnostně pokřtil ředitel Fyzikálního ústavu Michael Prouza.

Téma žen ve vědě hluboce rezonuje i mnou. I já jsem se vědě kdysi chtěla přiblížit. A taktéž jsem musela volit – mezi dětmi, rodinou a studiem. Možná i proto o to více fandím ženám vědkyním, které to dokážou, a hluboce je obdivuji. A velmi mě potěšilo i závěrečné sdělení, vycházející z témat tohoto večera, které proslovila Eva Zažimalová: „To, že by se rodiče malých dětí měli o děti starat rovným dílem, zní samozřejmě, ale v praxi to stále pokulhává. Pokud se mluví o podpoře žen, mělo by se mluvit o podpoře rodičů malých dětí obecně. Každá vzdělaná společnost by měla mít zájem na tom, aby vysoce vzdělaní lidé mohli mít děti, aniž by tím ohrozili svou profesní dráhu. V tom máme co dohánět třeba oproti Skandinávii nebo Nizozemsku,“ dodala Eva Zažimalová.

Věda naštěstí nerozlišuje v tom, zda se o ni zajímá žena, či muž. A ženy se i přes různé zákazy o vědu zajímaly, zajímají a jsou v ní úspěšné. Tak jen tak dál a hodně štěstí!